

Vadász Viola

Közösségfejlesztés és tudásátadás a diaszpórában: az aucklandi magyar iskola és óvoda megalakulása

Háttér

A Magyarországtól legtávolabb eső csendes-óceáni szigetre, Új-Zélandra az 1848–49-es forradalom és szabadságharc bukása után érkeztek magyarok, akiket egyrészt a Habsburg-megtorlástól való félelem, másrészt az 1850–60-as években kirobbant aranyláz vitt el ilyen messzire szülőhazájuktól (1). Az 1870-es évektől sokan már letelepedési szándékkal érkeztek. Az egyik legnagyobb mértékű kivándorlásra a 20. század első felében került sor, méghozzá Csongrád megyéből származó építőmunkások személyében, akik saját terület vásárlása reményében érkeztek Southland és Otago régióba, Új-Zéland legdélibb csücskeibe.

A földterület megszerzését követően növénytermesztéssel és állattenyésztéssel foglalkoztak Tūātapere és Invercargill településeken és a környéken. A helyiek először nehezen fogadták be a betelepülőket, de később a csongrádi magyarok aktív és produktív tagjai lettek a southlandi helyi közösségeknek. Ezeknek a korai betelepülő családoknak a leszármazottai közül többen még napjainkban is az elődeik által preferált régiókban magyarságukat őrizve élnek sokadik generációs bevándorló családok tagjaként. A nyelvet azonban már nem vagy nagyon kevés családban beszélik.

A második világháború előtt és azt követően ismét a magyarok egy kisebb csoportja érkezett Új-Zélandra. A háború előtt nagyrészt a hitleri Németország és a nácizmus elől menekülő zsidó származású magyarok kerestek menedéket. Az 1949 és 1952 közötti időszakban további olyan 198 személy érkezett, akik kénytelenek voltak elhagyni a lakóhelyüket. Közöttük ugyanúgy megtalálhatók voltak a kommunista rezsim elől menekülők, mint a náci kollaboránsok és szimpatizánsok. A legnagyobb mértékű kivándorlásra azonban az 1956-os forradalom idején került sor. Ekkor Új-Zéland ezer magyar menekült befogadását ajánlotta fel a kétszázezer menedékkérő közül. Végül 1956 és 1959 között 1177 menekült kapott letelepedési engedélyt Magyarországról, akiket markáns szempontok alapján nagy gonddal választottak ki annak érdekében, hogy a helyi társadalom értékes és hasznos tagjai legyenek. Közülük legtöbben a három legnagyobb városban és környékén, Aucklandben, Wellingtonban és Christchurchben telepedtek le a kormány igyekezete ellenére, amely egyenlően elosztva kívánta volna letelepíteni az újonnan beköltözőket. A magyar menekültek többsége férfi volt, körülbelül 700 fő, míg nők mintegy 400-an érkeztek. A legtöbben egyedülállóak, a 20-as éveik elején járók voltak, akik között ugyanúgy akadtak szakképzett és szakképzetlen munkavállalók is. Családok kevesen érkeztek. A letelepedés az első időszakban nem volt problémamentes, de a helyzet megoldását a kormány bőséges foglalkoztatási lehetőségekkel igyekezett orvosolni. A Kádár-korszak első évtizedeiben további háromszáz magyar menekült el a kommunizmus elől. Ezt követően a rendszerváltás idejéig a bevándorlók zöme illegális úton jutott el a csendes-óceáni szigetvilágba (1).

A 2000-es évek óta kisebb számban, de folyamatosan érkeznek magyarok Új-Zélandra. Az ötévente zajló népszámlálás adatai szerint 2001-ben 894, 2006-ban 1212, 2013-ban 1365, míg 2018-ban 1638 válaszadó személy vallotta magát magyar nemzetiségűnek. A census azonban nem ad hű képet a valós adatokról, hiszen abban nem szerepelnek a magyar származású kiskorú személyek, a számlálásból valamilyen okból kifolyólag kimaradt magyarok, akik letelepedési engedéllyel rendelkeznek, illetve azok, akik sokadik generációs bevándorló családok tagjaként kevésbé magyarnak, mint inkább kivinek, azaz új-zélandinak tartják magukat. A 2018-as népszámlálás statisztikai adatai jelenleg is feldolgozás alatt állnak, ezért a legteljesebb információval a 2013-as census szolgál. E szerint 2013-ban a magyar diaszpóra tagjai közül a legtöbben a 35–44 éves korosztályból kerültek ki, az 56-ban érkezett magyarok

száma viszont életkoruk előrehaladtával rohamosan csökken. A hét évvel ezelőtti felmérés szerint a legtöbb magyar származású személy (279 fő) 5–9 éve él az országban, 168-an vallották azt, hogy 10–19 éve érkeztek, míg a 20 éve és annál régebben betelepültek száma 258 fő volt (2).

Az új-zélandi magyar diaszpóra jelenlegi helyzete

Arról, hogy jelenleg mennyi magyar származású ember él, kér tartós letelepedési engedélyt, illetve teljesíti az állampolgárság megszerzéséhez szükséges elvárásokat Új-Zélandon, sem nemzeti, sem nemzetközi adatok nem állnak rendelkezésre. Annyi bizonyos, hogy a statisztikai hivatalnak az előzőekben említett adatai viszonylag kis létszámú magyar diaszpóra jelenlétét mutatják. A helyi magyarok körében is leginkább valósnak vélt számadat körülbelül 4000 magyar származású embert mutat. Ez a szám már a másod- és harmadgenerációs magyarokat is magában foglalja, az ő magyarságtudatuk azonban nem feltétlenül tükrözi a felmenőik születési országához való szoros ragaszkodását. Az újonnan betelepülők nagy része jellemzően a széles körű munkalehetőségekkel rendelkező nagyvárosok közelében telepedik le. Ez a tendencia az új-zélandi magyarok körében is általános. A legnagyobb magyar közösség Aucklandben található, számuk 1500–2000 fő közé tehető. Ezt követően a főváros, Wellington, majd a Déli-sziget egyik legnagyobb települése, Christchurch a magyar bevándorlók legkedveltebb célpontja. Az Északi-sziget városai közül Whangarei, Tauranga, Hamilton, Gisborne és Palmerston North, a Déli-szigeten pedig Nelson, Queenstown, Dunedin és Invercargill ad otthont néhány tucat magyar családnak (2).

Hiányos nyelvpolitika – nyelvi sokszínűség

Az elmúlt két évtizedben Új-Zéland kulturális és nyelvi szempontból egyikévé vált azon kevés országoknak, amelyeket a *szuperdiverzív* jelzővel illet a szakirodalom (Spoonley–Bedford 2012). A szuperdiverzitás azt jelzi, hogy a kulturális és az etnikai összetettség meghalad minden korábban tapasztalt mértéket. Új-Zéland ma 160 nyelvnek ad otthont, és az előrejelzések szerint a bevándorlási tendenciák erősödésének következtében az etnikai és a nyelvi sokféleség várhatóan még tovább növekszik (2). A kisebbségi kultúrák, nyelvek szerepe már most is jelentős.

A társadalom egyre sokrétűbb etnikai, kulturális, nyelvi, gazdasági felépítése miatt az elkövetkező évek feladatai között a nyelvi helyzet rendezésének is meg kell jelennie. Ehhez elsősorban arra lenne szükség, hogy az ország rendelkezzen hivatalos nyelvpolitikával, teret adva a nyelvi tervezésnek és a kisebbségi nyelvi jogok formálódásának. Az új-zélandi őslakosok, a maorik nyelve a nyelvi revitalizáció hatására a nyelvvesztés folyamatának megállításával erősödni, fejlődni kezdett, és a tudatos stratégia alkalmazásával az új-zélandi angol és jelnyelv mellett a három hivatalos nyelv egyike lett. E folyamat ahhoz is hozzájárult, hogy a többnyelvűség előnyként jelenjen meg a köztudatban, ahhoz azonban még kevés volt, hogy az ország vezetése hivatalosan nyelvpolitikai dokumentumot adjon ki.

A szomszédos Ausztráliában már 1987-ben megjelent az ország nyelvpolitikáját magában foglaló dokumentum, amely sok más ország számára is mintaként szolgált (Lo Bianco – Wickert 2001). Az új-zélandi oktatási minisztérium által készített, 1992-ben megjelent *Aotearoa* című dokumentumot több szakértő is Új-Zéland nemzeti nyelvpolitikájának előfutáraként értelmezte (Waite 1992a; 1992b), ám már 1993-ban lekerült a napirendről. Azóta többféle ajánlás, számos kiegészítő nyelvi kezdeményezés történt. A *New Zealand Human Rights Commission for the New Zealand Diversity Action Programme* elnevezésű (3) 2008-ban tette közzé ajánlását: azoknak az embereknek, akiknek a közösségi vagy örökségnyelve a maori vagy egyéb csendes-óceáni nyelv, lehetőséget kellene biztosítani nyelvük tanulására és használatára, illetve különböző közösségi szolgáltatásokkal támogatni őket ebben. A dokumentum szerint speciális nemzeti stratégiákat kellene kidolgozni az angol írástudás

és az angol mint idegen nyelv, továbbá a maori, az új-zélandi jelnyelv, a csendes-óceáni nyelvek, a közösségi és az örökségnyelvek, valamint a nemzetközi nyelvek vonatkozásában. Az ilyen stratégiáknak – a nyelvi sokféleség szélesebb körű elfogadásán túl – a nyelvek fenntartását és fejlesztését egyaránt támogatniuk kell a kisebbségi közösségekben.

Ezen ajánlások és kezdeményezések ellenére a nyelvpolitika továbbfejlesztése nem történt meg. Az Etnikai Ügyek Hivatala (Office of Ethnic Affairs 2014) által kiadott *A Nyelv és integráció Új-Zélandon* című dokumentum (Language and Integration in New Zealand) is inkább jelentésnek számít, és nem közeledik a hivatalos nyelvpolitikai dokumentum kiadása felé. Középpontjában az angol nyelvtudás fontossága áll a bevándorló csoportok nyelvi erőforrásainak az elismerése nélkül. A dokumentum nem igazán tesz különbséget az örökségnyelv és a bevándorlók első nyelve között, és nem veszi figyelembe azt, hogy egy ember többnyelvű is lehet. A jelentés szerint: „Az angol nyelv elsajátításához kedvező feltételek és az örökség nyelvének fenntartását elősegítő feltételek között negatív korreláció van. Következésképpen nagyon kevés bevándorló vagy olyan leszármazott, aki Új-Zélandon született, lesz képes írni és olvasni, valamint kompetensen beszélni angolul és az örökségi nyelvén is” (Office of Ethnic Affairs 2014; szerzői fordítás).

A fentiekben bemutatott dokumentumok jellemzik a nyelvi jogok terén a közelmúltban történt intézkedéseket. Az ország három hivatalos nyelvén túl nincs hivatalos státusza azoknak a nyelveknek, amelyek nem az őshonos nyelvek kategóriájába tartoznak Új-Zéland szárazföldi területét tekintve, de amelyekért az ország felelősséget kellene, hogy vállaljon (például olyan társult állam- és területnyelvek esetében, mint a Cook-szigeteken beszélt maori, illetve más polinéz – tokelauai, niuei – nyelvek). Jelenleg még abban sincs egyetértés, hogy a nemzetközi egyezményekben meghatározottak szerint az állam felelősséggel tartozik-e ezekért a nyelvekért. Az úgynevezett más nyelvek kategóriájába tartoznak Új-Zélandon a bevándorló közösségek nyelvei, így a csendes-óceáni, az ázsiai vagy az európai nyelvek. Habár ezek a nyelvek a jogi, kulturális és oktatási környezetben formálisan kevésbé elismertek, mégis fontos részét képezik annak az apparátusnak, amelyet a bevándorlók hoznak Új-Zélandra.

A gazdasági és a társadalmi hasznosság szempontjából egy 2016-os felmérést említhetünk érdekes példaként (Hodder–Krupp 2017). E szerint a jelentés szerint az országba újonnan betelepülők gazdaságilag aktívabb korosztályba tartoznak. A kormánynak nem kerül pluszköltségbe az oktatásuk, mert jó foglalkoztatási eredményekkel rendelkeznek, illetve több adót fizetnek be az államnak, mint amennyit az rájuk költ. A négy évvel ezelőtt lefolytatott vizsgálat is rekordmagasságú bevándorlást mutatott, amely azóta is emelkedő tendenciát mutat. Az országba érkező tíz bevándorlóból mindössze egy kér letelepedési engedélyt, tízből hat személy munkavállalói vízummal rendelkezik, és vissza szándékozik térni a hazájába, három pedig ausztrál vagy visszatérő új-zélandi állampolgár, aki alanyi jogon dönt a visszatelepülésről. A tartós letelepedést választók jól integrálódnak, nem a segélyekre és a támogatásokra támaszkodnak, sokkal inkább megfelelő munkájuk van, gyermekeik pedig jobb tanulmányi eredményekkel rendelkeznek, mint az őshonos új-zélandiak gyermekei (2). Viszonylag kevés etnikai vagy bevándorló csoport koncentrálódik egy helyen, ahol mégis, ott sem magas a munkanélküliség. A felmérések azt mutatják, hogy az új-zélandi állampolgárok 71%-a általában pozitívan tekint a bevándorlókra, és értékeli az általuk nyújtott gazdasági és kulturális sokszínűséget. Ezzel egyidőben a bevándorlók 87%-a érzi magát Új-Zélandra tartozónak (2).

A legális bevándorlás erősítése és a már befogadott személyek jólétének megteremtése az országban azért is fontos stratégiai irány, mivel Új-Zéland ötödik legnagyobb exportcikke a bevándorlás és az oktatás (a nemzetközi, tandíjköteles diákok). Ezek az ágazatok a mezőgazdaság és az élelmiszeripar legnépszerűbb exportcikkeit követik. A bevándorlás szabályozása lehetőséget ad az országnak, hogy jóléti államként magas szintű életminőséget biztosítva legálisan válassza ki a legképzettebbeket a bevándorlók köréből. A *skilled migrant* 'képzett bevándorló' vízumkategória szigorú követelményei, hiányszakmákat tartalmazó listája és pontrendszere is azt mutatja, hogy a szaktudással rendelkező, 35 év alatti fiatal munkaerő tud a legkönnyebben letelepedni.

Anyanyelv és/vagy származási nyelv

Manapság sok posztmodern társadalomtudós, mint Bloommaert, Pennycook vagy éppen az új-zélandi Stephen May azt a véleményt képviselik, hogy nincs lényegi kapcsolat az anyanyelv és az identitás között (Kontra 2010). Kontra szerint a nyelvi identitás más identitásokhoz hasonlóan flexibilis, sokféle, töredezett vagy dialogikus is lehet, hozzátartozhat a határok átlépése, a diaszpóralét stb. Ez a flexibilitás megfelelő és aktuális kapcsolódást jelenthet az identitás és az anyanyelv(ek) között attól függően, hogy az egyén mennyire azonosul azzal a nyelvvel, amelyet aktuálisan anyanyelvének hív, mennyire válik ez a nyelv önmeghatározása részévé. Szépe szerint: „Az anyanyelv egyszerre jelent »eszköztudást«, önismeretet, a társadalmi normák idevágó részét, valamint a csoportidentitás – valóságos és szimbolikus – részét” (Szépe 2006: 12). Az anyanyelvi nevelés fő funkciója tehát az, hogy elősegítse az egyének egyenlő eséllyel való részvételének a lehetőségét a társadalomban.

A diaszpórában élő gyermekek esetében azonban az anyanyelvvél és annak társadalmi hasznosságával kapcsolatban több kérdés is felmerül, kezdve azzal a dilemmával, hogy esetükben mit nevezünk egyáltalán anyanyelvnek. Azokban az országokban, amelyek nem szomszédosak Magyarországgal, azaz nem a történelmi múlt hatásainak a következtében lettek nemzeti kisebbséggé az ott élő emberek, a magyar nyelv beszélőit nem anyanyelvi beszélőknek, a nyelv tanítását pedig nem anyanyelvi vagy nemzetiségi oktatásnak nevezzük. A nyelvészeti szakirodalom egy része származási nyelvet beszélőknek és származási nyelvoktatásnak nevezi a diaszpórában, illetve a külföldön élő magyarok által beszélt nyelvet és a nyelv oktatását, használatát (Giay 2007; Nádor 2007; Illés-Molnár 2009a), míg mások a magyar származásúak számára külföldön tanított idegen nyelvként vagy ott is anyanyelvként nevezik meg a magyar nyelvi képzést (Giay 2007). A jelenlegi konszenzust tekintve elmondható, hogy generációtól függetlenül a Magyarországról másik országba vándoroltak anyanyelve az őket befogadó társadalom és nyelvközösség szemszögéből származási nyelvvé válik. Az egyén szemszögéből nézve azonban Giay szerint származási nyelvről leginkább a második generációs bevándorlók esetében beszélhetünk, akiknek a nyelvhasználatát már nem jellemzi az anyanyelvi teljesség (Giay 2007). Az első generációs bevándorlók még magyar anyanyelvként érkeztek abba az országba, ahol később letelepedtek. Az utánuk következő generáció viszont – függetlenül attól, hogy mindkét szülő a magyar nyelvet beszélte-e otthon – származási nyelvként sajátította el a magyar nyelvet. Nádor (2007) szerint a származási nyelv az anyanyelv alacsonyabb fokozataként írható le azoknál a beszélőknél, akiknek a magyar már nem az anyanyelvük. Giay (2007) a fokozatiság helyett specifikus vonásokat állapít meg a származási nyelv esetében: ezek többek között rokoni kapcsolatok eredményeképpen a beszélőt ért kulturális hatások és az anyaországra vonatkozó ismeretek, a kommunikációs eszközként való használat (aktív vagy passzív jelenlét), illetve a kétnyelvűség fokozataiban nyilvánulnak meg.

Illés-Molnár Márta (2009b) utal arra, hogy minden anyanyelv származási nyelv, de nem minden származási nyelv anyanyelv is egyben. A diaszpórában élő és ott felnövő generációk esetében főként igaz ez a megállapítás: nem minden családban használatos a magyar nyelv anyanyelvként, még azokban az esetekben sem, ahol mindkét, első generációs szülő anyanyelve a magyar. A környezet, a befogadó társadalmi légkör, az adott politikai, gazdasági helyzet, illetve a jövőre vonatkozó elképzelések mind hatással vannak arra, hogy a család milyen nyelvet választ a kommunikáció elsődleges eszközeként, illetve hogy mennyire tartja fontosnak az anyanyelv használatát vagy annak származási nyelvként való tanítását. A skutnabb-kangasi (1997: 13) értelmezésben az anyanyelv nemcsak a nyelv származásra vonatkozó és időbeli elsajátítása alapján határozható meg, hanem figyelembe vesszük azt is, hogy melyik az a nyelv, amelyet funkciójában és tudása alapján az egyén a legtöbbit és a legjobban használ. Ez pedig egy diaszpórában élő gyermek esetében idővel (többnyire egy nevelési-oktatási intézménybe kerülés kezdetével egyidőben) nagy eséllyel megváltozik egy idegen nyelvű oktatási környezetben. A nyelvek pedig beszélőkkel együtt változnak (Kontra 2010). A nyelvcsere a kulturális változásokra adott adaptív válasz, amelynek java részét a társadalmi-

gazdasági ökológiai tényezők teszik ki. A diaszpórában élő gyermekek esetében tehát az idegen környezethez való mielőbbi alkalmazkodás elősegítése, majd később saját karrierjük, életvitelük érdekében megfontolandó társadalmi-gazdasági tényezők alakítják azt, hogy melyik nyelv használata válik dominánssá.

Természetes folyamat következménye, hogy azok a gyermekek, akik anyaországi társaiktól eltérően nem a magyarországi nyelvi környezetben nőnek fel, még ha ugyanazt a magyar nyelvet is tanulják, alacsonyabb szinten és regiszteren ismerik és használják, illetve a kultúra elemei is kevésbé épülnek be a személyiségükbe. Ettől függetlenül tarthatják anyanyelvüknek a magyar nyelvet, de az elsajátítása számukra már származási nyelvként történik, illetve azokban az intézményekben, ahol ezt a nyelvet tanulhatják, származási nyelvként beszélünk. Skutnabb-Kangas (1997) szerint egy embernek több anyanyelve is lehet, és idővel változhat is, hogy mit tart annak, melyik nyelvet határozza meg ekként. Saját kutatásom arra is példát hoz, hogy az új-zélandi magyar diaszpórában felnövő gyermekek esetében mit tapasztaltunk, és milyen intézményi keretek állnak rendelkezésre az anyanyelv vagy a származási nyelv oktatásához.

A származási nyelv elsajátítása az anyanyelvhez hasonlóan ideális esetben természetes módon történik, azaz a diaszpórában élő szülők a gyermek születésétől fogva a mindennapi kommunikáció részévé teszik a magyar nyelvet. A környezet vagy a magyarul nem beszélő másik szülő által használt másik származási nyelv, adott esetben az ország hivatalos nyelvének elsajátítása viszont a diaszpórában élő magyar származású gyermekeket a korai kétnyelvűek táborába emeli, kit-kit a kétnyelvű elsőnyelv- vagy korai másodnyelv-elsajátítók közé (Illés-Molnár 2009a).

A magyar nyelv helyzete Új-Zélandon

A népszámlálási kérdőívekből született statisztika szerint az 1638, magát magyarként meghatározó válaszadó közül 1626-an születtek Magyarországon, ennél azonban magasabb számban, 1953-an vallották azt, hogy beszélnek a magyar nyelvet. Ez a tendencia, azaz a magyar nyelvi kompetenciával rendelkező személyek száma a 2001-es számlálás óta folyamatosan nő (2001: 1191 fő, 2006: 1473 fő, 2013: 1716 fő). A magyarul is beszélők közül a 2013-as adatok szerint 735-en legalább két, 138-an pedig legalább három nyelven beszélnek, beleértve az anyanyelvüket is (2).

Természetesen ebbe a majdnem 2000 főbe az Új-Zélandon élő magyar ajkú, magyar szülőktől származó gyerekek nem tartoznak bele, hiszen ők még nem voltak jogosultak a kérdőív kitöltésére. Felmérés által kapott pontos adat nincsen arról, hogy mennyien lehetnek azok a gyermek- vagy fiatalkorúak, akik még Magyarországon vagy már Új-Zélandon születtek, de családjuk (vagy annak egy része) magyar származású. Közülük a magyar nyelv csak azoknak elsődleges nyelve, akik az utóbbi hetekben, hónapokban vagy egy-két éven belül érkeztek az országba, és már részt vettek valamiféle intézményes (óvodai, iskolai) oktatásban Magyarországon, illetve legalább egyik szülőjük magyarul beszélt hozzájuk korábban is. A tudásfokot és a funkciót tekintve ők egyelőre a magyar nyelvet használják biztosabban, mivel azonban napjaik nagy részét angol nyelvű környezetben töltik, rövid időn belül az angol nyelv sem lesz idegen számukra. A család, esetleg ismerős magyar családok közössége, illetve a Magyarországon élő rokonokkal, barátokkal történő online kapcsolat adja a magyar nyelvközösség helyét és a nyelv gyakorlásának a lehetőségét, ahogy azonban az angol nyelv lassan életük szerves részévé válik, nyelvi életükben is átveszi majd az első helyet. Legkésőbb az iskoláskor (ez azonban inkább az óvodáskor) kezdetével az addig dominánsan magyar nyelvű vagy kiegyensúlyozott kétnyelvű gyermekek domináns nyelve az angol lesz. E mellé ugyanakkor a maori is belép, amely az országban szinte minden iskolában legalább a feliratok szintjén megjelenik. Ekkortól a gyermekek funkcionálisan és a tudásszintet tekintve angol anyanyelvűek, származást és azonosulást tekintve magyar anyanyelvűek lesznek. Magyar nyelvi oktatásuk tehát idegen nyelvi szemlélet alapján, de nem idegen nyelvként kell, hogy megvalósuljon, hanem származási nyelvet oktató csoportokban.

Az Új-Zélandon meglévő statisztikai adatok vagy az eddigi vizsgálatok alapján nem látható, hogy mennyi másod- vagy harmadgenerációs magyar gyermek származik vegyes házasságból, de annyi elmondható, hogy ezekben a családokban a magyar nyelv mellett még dominánsabban él az angol, mint a két magyar szülőtől származó családok esetében. Például az egyetlen, Aucklandben működő magyar játszóházba járó magyar származású gyermekek közül azok, akiknek csak az egyik szülőjük (többnyire az anyuka) beszéli a magyar nyelvet, jóval alacsonyabb szinten és regisztreren ismerik és használják a nyelvet, mint azok a gyermekek, akik két magyar származású szülőtől származnak. Identitásérzésük nem feltétlenül köti őket a magyarhoz, ezért (és még számos, a későbbiekben kifejtendő ok miatt is) fontos, hogy ebben a távoli országban még ilyen kis létszámú diaszpóra esetében is legyen lehetőségük a szülőknek és a gyermekeknek arra, hogy kialakítsák, erősítsék, rögzítsék, tudatosítsák a kettős (nyelvi) identitást.

Közösségi élet – nagy távolságok

Az olyan kis etnikai kisebbségeknek, mint a magyarok is Új-Zélandon, általában küzdeniük kell azért, hogy megőrizzék az általuk hozott vagy családjuk által kapott kulturális identitást. Már az 1956-os magyarok is (akik többnyire egyedül érkeztek) jellemzően nem magyar származású társsal kötötték össze az életüket, hiszen akkoriban a cél a gyorsabb, zökkenőmentesebb integráció volt. A vegyes házasságokban – főként, ahol az apa volt magyar származású – nehezebben ment a nyelv és a kultúra megőrzése. A magyar kulturális identitást leginkább azok őrzik, akik kisebb gyermekekkel első generációs bevándorlóként érkeztek (akár évtizedekkel korábban vagy nemrég). Többnyire ők azok, akik a magyar közösségi életnek is aktív résztvevői.

Az igazi magyar közösségi élet Új-Zélandon az 1956-os ezres létszámú magyar csoporttal kapott új lendületet. Ekkor alakultak új klubok szinte minden nagyobb városban, intézményesülési folyamatokat generálva ezzel a közösségek életében. Ezek a kezdeményezések azonban az 1970-es években többnyire elhaltak. A magyar közösségen belüli bizalmatlanság, politikai és vallási meggyőződések okozta megosztottság sok klub bezárásához vezetett. Az 1980-as évek második felétől, a magyarországi rendszerváltás időszaka körül újjáéledt az érdeklődés az egyesületekhez való csatlakozás, ezek működtetése iránt. Aucklandben, Wellingtonban, Christchurch-ben és Dunedinben működnek magyar klubok vagy egyesületek. 2003-ban Wellingtonban nyílt meg a magyar millenniumi park. A kezdeményezők szándéka szerint ez a hely fejezi ki Magyarország jelenlétét és kulturális örökségét Új-Zélandon, emellett jelzi a közösség elismerését is a fogadó ország iránt. A Wellingtonban lévő magyar nagykövetség feladata elsősorban a magyar állam képviselése. A *Magyar Szó* című kiadvány az Új-Zélandon élő magyar közösség életének dokumentálását volt hivatott szolgálni, amíg létezett. A szerkesztőség működése és a kiadvány papírfomátumú terjesztése már megszűnt, a régebbi számok viszont online elérhetők.

Az Aucklandi Magyar Klub 1970 óta működik hivatalosan bejegyzett egyesületként. A klubot az első hullámban Új-Zélandra érkező 56-os magyarok alapították, azóta többször megújult, az alapdokumentum felülvizsgálatára utoljára 2016 áprilisában került sor. A klub jelenleg több mint 200 tagot számlál, így ez a legnagyobb közösségi szerveződés egész Új-Zélandon. A klub tagsága az új, fiatal családok betelepülésének köszönhetően folyamatosan megújul. A családtagok képzett szakemberekként hosszabb távú letelepedés céljából érkeztek az országba. Az Aucklandben és környékén élő magyarok több online és offline felületen is kapcsolatban állnak egymással.

Az Aucklandi Magyar Klub esetében jelenleg kétféle, egymásnak, ha nem is ellentmondó, de más irányba mutató tendencia figyelhető meg. Az alapító közösség többsége az idősebb korosztályhoz tartozik, az általuk szervezett programok száma az utóbbi években a havi egyszeri klubnap megszervezésére redukálódott. Ez az alkalom elegendő kapcsolódási pontot jelent számukra a szélesebb értelemben vett helyi magyar közösséggel, amely kiegészül a mindennapokban jelenlevő,

személyes baráti kapcsolatok szorosabb ápolásával. A fiatalabb korosztály részéről érkezett visszajelzések azt mutatják, hogy a havi egyszeri klubnap mellé aktívabb tevékenységek, rendszeresebb találkozási lehetőségek, illetve a gyermekek igényeinek is megfelelő programok beemelése lenne szükséges. Az idősebbek számára a találkozás, a beszélgetés és a magyaros vacsora jelenti az összejövetelek esszenciáját, főként amiatt, mert sokuknak kevés más lehetősége adódik a külvilággal való kapcsolattartásra, a magukkal hozott örökségnyelv használatára. A fiatalabbak viszont kirándulásokat, a magyar kultúra hagyományos és modern elemeit ötvöző kulturális programokat, a közösségi élet színterének a kiszélesítését szeretnék elérni, illetve a gyermekek származásnyelv-oktatásának intézményesülését az egyesület programjainak a keretében. Egy diaszpórában működő klub esetében fontos, hogy minden korosztály számára tudjon megfelelő találkozási lehetőséget kínálni, legyen szó aktívabb kikapcsolódásról, klubdelutánról, gasztronómiai eseményekről; emellett biztosítsa a közös származási kultúra és nyelv mentén létrejövő kapcsolódási pontokat a különböző generációk között. A klub életét dokumentáló Aucklandi Hírmondó az idősebb korosztály számára kiemelten fontos platform és sok esetben az egyetlen lehetőség arra, hogy magyarul olvassanak, és tájékozódjanak a közösség életéről. A tudatos közösségfejlesztés tehát egy ilyen kis létszámú diaszpóráközösség esetében elengedhetetlen. A generációk egymáshoz csiszolódása időigényes, de annál fontosabb feladat a jövőre nézve amiatt is, mert a nemzedékeken átívelő tudás átadása az új ismeretek beemelésével válhat igazán kerek egészé. Mindeközben a szomszédos Ausztráliában, ahol a diaszpóra magyarság számszerű utánpótlása adott, a jövőbeli hangsúly főként a következő nemzedék közösségi intézményeket működtető technikáira és szándékaira kerül majd (Domaniczky 2016).

A klub esetében a fejlesztés fontos eleme, hogy egy alulról jövő kezdeményezésre épül, a közösség egy meghatározó részének lelkesedése és motiváltsága hozta létre. A 2020 márciusában induló közösségfejlesztési projekt célja az, hogy a jelenleg Aucklandben és környékén élő magyar származású vagy magyar gyökerekkel rendelkező személyeket, családokat megpróbálják egységes, fejlődő közösséggé kovácsolni, akik anyanyelvük, illetve származási nyelvük, közös kulturális háttérük megőrzésére lehetőséget kapnak azáltal, hogy bekapcsolódnak a megújuló klubéletbe, és aktív tagokká válnak. A gyermekek számára a hétfégi magyar iskolai és óvodai foglalkozások, valamint az évente két alkalommal szervezett gyermektábor jó lehetőséget biztosítanak az iskolában tanultak alkalmazására, a természetközeli életmód megtapasztalására, a mikroközösségek erősítésére.

A magyar mint származási nyelv oktatása Új-Zélandon

Új-Zélandon a kisebbségi vagy örökségnyelvek nem létező státusza a nyelvek oktatását is megnehezíti a közoktatás keretein belül még az olyan sokak által beszélt nyelvek esetében és az ezeket beszélő közösség erőfeszítései ellenére is, mint például a hindi, amely az országban a negyedik leggyakrabban használt nyelv (Wood 2018). Az idegen nyelvek oktatása, köztük a japán, a mandarin, a francia részét képezik az iskolai curriculumnak, de a közösségi, illetve származási nyelvek egyelőre nem. Az „elég az angol” szemléletmód viszont egyre kevésbé elfogadott nemcsak a nyelvészek, hanem a szakértők, a pedagógusok és a családok részéről is.

A magyar nyelv oktatása a fentiekből következően és a diaszpóra kis létszámából adódóan nem része a közoktatásnak vagy bármelyik iskolai curriculumnak, illetve kevés a magyar mint második idegen nyelv hivatalossá tételéhez is. A más országokban működő konzulátusi modell sem létezik Új-Zélandon a diaszpóra méretéből és szétszórtságából adódóan. Ha mégis létezne ez a fajta oktatási kontextus, az azt jelentené, hogy a magyar állam nagykövetsége vagy konzulátusa biztosítja az anyanyelvi oktatás helyszínét és személyi feltételeit lektor vagy anyanyelvi tanár alkalmazásával. Mindezek hiányában a magyar nyelv és kultúra közvetítésére egyelőre kulturális egyesületek, közösségi szerveződések keretében van lehetőség.

A megalakuló aucklandi (hétvégi) magyar iskola és óvoda

Hétvégi magyar iskolák és óvodák a világban

Aucklandben és környékén a 2020-as évig nem létezett az a fajta, önkéntes alapon működő kezdeményezés, amely számos más országban teremti meg a magyar kultúra és nyelv átadásának biztos alapját, illetve fejleszti a magyar származású gyermekek kettős identitástudatát. Ezt a kezdeményezést a legtöbb helyen hétvégi magyar iskolának és/vagy óvodának, tanodának vagy iskolaegyesületnek hívják, de ezek a megnevezések lényegében ugyanazt az oktatási, nevelési feladatot látják el. Sok országban magyar egyesületek, cserkészcsoporthoz, követségek, konzulátusok vagy éppen missziós feladatokat ellátó intézmények körül valósul meg a hétvégi oktatás. Ezen intézmények nagy százaléka hivatalos iskolai vagy óvodai intézményként nem része sem az őket befogadó, sem a származási ország (Magyarország) oktatási palettájának, nem tagja egyik külföldi iskolákat tömörítő hálózatnak sem, viszont sok közülük regisztrált ismeretterjesztő, kulturális intézményként vagy egyesületként működik.

A hétvégi magyar iskolák és óvodák számára egyelőre nem létezik egységes kerettanterv vagy tanterv (habár Németországban készülöben van), a legtöbb kezdeményezés saját igényei és lehetőségei alapján alakítja oktatási tervét, éves tanrendjét. Finanszírozásukat tekintve hosszú ideig főként a nagy létszámú diaszpórákkal rendelkező országokban (USA, Ausztrália, Kanada) a helyi magyar egyesületek, önkéntes szerveződések, illetve a közösség és a szülők támogatásával valósult meg ezen intézmények működtetése, bárminemű magyar kormányzati segítség nélkül. A Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. által több éve nyújtott támogatás a külföldi magyar közösségek működésének az elősegítésére, a kultúra és az oktatás támogatására irányul, és főként a kis létszámú, nemrég vagy újonnan indult kezdeményezéseknek nyújt pénzügyi segítséget.

A hétvégi magyar iskolák és óvodák működtetésében részt vevő személyek java része rendelkezik pedagógusi diplomával, tevékenységüket az esetek többségében önkéntes alapon végzik. A hétvégi magyar iskolába és óvodába járó gyermekek felvétele esetében vannak olyan intézmények, amelyek feltételként szabják meg a magyar nyelvi kompetenciát, máshol előny, de nem követelmény a kiegyensúlyozott kétnyelvűség. A lényeg, hogy a gyermek és az a környezet, amelyben felnő, használja a magyar nyelvet, illetve a gyermek töltsön együtt időt olyanokkal, akik a befogadó ország nyelvétől eltérően a származási ország nyelvén, azaz magyarul szólnak hozzá.

A hétvégi magyar oktatási intézmények célja szinte minden esetben a magyar mint származási nyelv oktatása, amely nemcsak a nyelv oktatását, hanem a kulturális ismeretek átadását is jelenti. Ezek egyidejű átadásával, illetve a történelem, a földrajz, a biológia, a zene, a művészetek és az egyéb tudományterületek ismereteinek a bevonásával a nyelvi kompetencia megerősítésére, a nyelvi regiszter magasabb szintre emelésére nyílik lehetőség. A legfontosabb cél, hogy a gyermek merjen kommunikálni származási nyelvén, értse meg azokat az információkat, amelyeket közölnek vele. Ha ezek az alapok már szilárdak, akkor következik a tárgyi tudás elsajátítására irányuló fejlesztés. A származási kultúra megismerése tehát nyelvi közvetítéssel egyéni tempóban, differenciáltan zajlik.

A legtöbb hétvégi magyar iskolában a gyermekek felkészültségi és tudásszintje olyannyira széles, hogy elengedhetetlen a differenciálás, sok esetben az egyéni foglalkozás. Minden diák más és más nyelvi szinten lép be ezekbe az intézményekbe, ismereteik, szókincsük rendkívül szerteágazó. A legtöbb országban sávosan, többféle életkorú gyermeket egyidejűleg tartalmazó csoportokat alakítanak ki. Évfolyamonkénti beosztásra csak azokban az országokban és nagyobb magyar közösségben van lehetőség, ahol megfelelő számú, hasonló korú és tudású diák jár az intézményekbe.

Az aucklandi magyar iskola és óvoda

A 2020-ban Aucklandben induló magyar iskola és óvoda is hétféle rendszerben működik majd, hasonlóan a más országokban aktív, közösségi alapon létrehozott hétféle oktatási intézményekhez. A cél a magyar nyelv és kultúra ismeretének az átadása, erősítése és fejlesztése a Magyarországról hozott és az új-zélandi magyar közösség által megteremtett értékek tiszteletén és elsajátításán keresztül. Azért nyílik lehetőség az iskola és az óvoda elindítására, mert az utóbbi időben a már régóta Aucklandben és környékén élő családok mellé sok olyan új család érkezett letelepedési szándékkal az országba, akik nem szeretnék, ha a gyermekük nem lenne tudatában származásának, a magyar folklórkincsnek, illetve ne birtokolna egy használható nyelvtudást. Velük egyidőben több lelkes szakember is jelezte részvételi szándékát, akik szabadidejüket és szakértelmüket felajánlva segítenék a magyar származású gyermekek nyelvi fejlődését, nyelvmegtartását, illetve kapcsolódását a magyar kultúrához. Ha a megfelelő anyagi feltételek rendelkezésre állnak, akkor hosszú távon is fenntartható, tudásszintenként egymásra épülő, lehetőség szerint minden korosztályt bevonó iskolai és óvodai projekt elindítása kezdődhet meg 2020-ban.

A tervek szerint az óvodai és az iskolai csoportok oktatása egy helyszínen, de külön tantermekben folyik majd. Fontos, hogy az iskolába kerülő gyermekek alapszinten beszéljenek, értsenek magyarul. Az iskola-előkészítő szerepet betöltő óvodai csoportban a játékkal kombinált magyar nyelvű mondókázás, éneklés állna a középpontban. A tervek szerint iskolai keretek között egy kisiskolás és egy ifjúsági csoport indul. A kisiskolások oktatásának fő célja az írás- és olvasástudás elsajátítása és fejlesztése mesék, mondókák, közösségi játékok, népszokások megismerésével. Az ifjúsági csoport a magyar történelem, irodalom és földrajz egy-egy tananyaga köré csoportosított projekt kidolgozásában vesz majd részt.

Az iskolai és az óvodai foglalkozások a kezdeti időszakban a havi egyszeri, három-négy órányi találkozásra korlátozódnak, ugyanis egy új kezdeményezés stabil működéséhez és szervezeti kereteinek a kialakulásához időre és tapasztalatra van szükség. Minden tanár, szakértő, résztvevő, aki idejét és tudását felajánlva bekapcsolódik, ugyancsak havi egy alkalommal tudja vállalni a felkészülést és a megjelenést. Az iskola tanárai Magyarországon szerzett tanári diplomával rendelkező szakemberek lesznek, akik széles körű tapasztalattal rendelkeznek az oktatás, főként a nyelvoktatás területén.

A szülők bevonása is szerves részét képezi a programnak. A havi egy alkalommal tervezett iskolai napok közötti folytonosságot otthoni projektmunkák, illetve az órai felkészüléshez szükséges anyagok kiadása segíti, amelyek elvégzésében a szülők aktív tevékenységére is szükség lesz. Továbbá azon szülők bevonására is számítanak a kezdeményezők, akik szívesen adnák át bárminemű szaktudásukat, és vállalnának alkalmanként aktív szerepet az ismeretterjesztésben. Jelenleg a tantervek kidolgozása és a megfelelő helyszín kiválasztása történik.

A projekt fontos eleme, hogy a Magyarországról származó, de Új-Zélandon élő gyermekek a későbbi tanulmányaik vagy munkavállalásuk révén könnyebben tudjanak majd reintegrálódni a magyar társadalomba mint ismert közegbe. Ez akkor érhető el leginkább, ha a most alakuló magyar iskola révén olyan tudás és információ birtokába jutnak, amely lehetővé teszi a könnyebb beilleszkedést, a magyar kultúrával való azonosulást, illetve segíti a magyarságérzet erősödését. Az alakuló intézmény a tárgyi és a gyakorlati tudás megszerzése mellett egyfajta szellemi és kulturális tőke áthagyományozására is lehetőséget ad, aktív szerepet szánva az idősebb, de annál nagyobb életp tapasztalattal és tudással rendelkező klubtagoknak is a tudástranszfer biztosításával.

A hétvégi magyar iskolák és óvodák szerepe és fontossága

Skutnabb-Kangas úgy véli, hogy minden gyermeknek két fontos dolgot kell elsajátítania a nyelvek tekintetében: saját anyanyelvét és az adott társadalom domináns nyelvét. „Az anyanyelvre a pszichológiai, a kognitív és a lelki túlélés miatt van szükség – ezek kulturális jogok. Az összes többi nyelvre, beleértve annak az országnak egy hivatalos nyelvét, ahol a gyermekek élnek, a társadalmi, gazdasági, politikai és polgárjogok miatt van szükség. A gyermek képes kell legyen arra, hogy beszéljen szülei, családjával és rokonaival, tudnia kell, hogy ki is ő, el kell sajátítania a gondolkodás, elemzés és értékelés készségeit. Az anyanyelv(ek) alapvető(ek) ebből a szempontból. A további nyelvekre a továbbtanulás, a munkavállalás és a társadalmi életben való teljes részvétel miatt van szükség. A jó oktatás egyik célja a magas fokú több nyelvűség kialakítása” (Skutnabb-Kangas 1999: 58).

Szépe György (2006) utal arra, hogy a gyermeknek egy idegen nyelvet és a saját anyanyelvét is egy egységes rendszer szerint kellene elsajátítania. Ezért is fontos, hogy a diaszpórában élő gyermekek számára létezzenek olyan oktatási intézmények, amelyekben nemcsak gyakorolni, hanem tanulni is tudják a származási nyelvüket, vagyis az egyik anyanyelvüket. Ezek az intézmények a másodlagos szocializáció színterei, azaz a családi nyelvhasználaton és az értékrendszer elsajátításán túl a tudásátadás eszközzrendszerén át a szociális identitás kialakításában is részt vesznek. A hétvégi magyar iskolák és óvodák sajátos pedagógiai és nevelési célokkal rendelkeznek, amelyek leginkább a magyarországi tanodaprogram célkitűzéseivel hasonlíthatók össze a működési formát és a specifikus tudástartalmat tekintve, de a kulturális kompetenciafejlesztés és az identitáserősítő funkciók eltérő jelleget adnak ennek az oktatási formának. Természetesen nagy hangsúlyt kapnak a látens szocializációs eljárások is a diaszpórában működő hétvégi magyar iskolák és óvodák esetében, ugyanis ezek közvetítik a gyermekeknek az adott diaszpórában élő közösség, valamint a magyar iskola és óvoda pedagógusai által képviselt értékeket, normákat, szemléletet. A magyar kultúra és származástudat erősítése azonban az adott társadalom normáinak és szabályrendszerének a figyelembevételével kell, hogy történjen, mivel e gyermekek magyarsága csak egy része a személyiségüknek és származásuknak. Mindegyikük esetében eltérő, hogy mennyire válik identitástudatuk domináns elemévé a magyarsághoz tartozás. A diaszpórában felnövő gyermekek már több nemzet gyermekei, akiknek azt kell elsősorban megtanulniuk, hogy a bennük élő kulturális sokszínűséget hogyan kezeljék.

A hétvégi iskolák és óvodák egyik fontos szerepe abban áll, hogy betöltik azt az űrt, amelyet a kisebbségi nyelvek esetében a befogadó országok oktatási rendszerei nem tesznek meg, mert nem áll módjukban minden egyes bevándorló kisebbség nyelvi és kulturális aspirációját finanszírozni, támogatni. A sokrétű nyelvi közeg viszont, amelyet a bevándorló kisebbségek jelenléte és az általuk létrehozott oktatási, kulturális intézményrendszer generál, a közjavak gyarapodásához, kulturális sokszínűséghez vezethet, amelynek értéke pénzben nem mérhető közösségi értéket teremt. Természetesen értelmetlen lenne egy ország (esetünkben Új-Zéland) nagy, koncentrált őshonos kisebbségének a lehetőségeit összehasonlítani a főként kis létszámú bevándorló kisebbségekével és hasonló megoldásokat keresni a kisebbség által képviselt értékek megőrzésére. A kétnyelvűség fenntartásához szükséges feltételek megteremtése azonban a szétszórt, kis létszámú diaszpórák esetében is lehetséges, ha a kellő erőforrások mellett az elhivatottság is megvan.

Irodalom

- Domaniczky Endre 2016. A melbourne-i magyar diaszpóra történetének vázlata. *Külügyi Szemle* 2: 93–108. <https://kki.hu/assets/upload/Domaniczky.pdf> (2020. január 20.)
- Gíay Béla 2007. A magyar mint idegen nyelv fogalma. In: Hegedűs Rita – Nádor Orsolya (szerk.) *Magyar Nyelvmester. A magyar mint idegen nyelv – hungarológiai alapismeretek*. Tinta Könyvkiadó. Budapest. 67–72.
- Hodder, Rachel – Krupp, Jason 2017. *The New New Zealanders. Why Migrants make good Kiwis*. <https://nzinitiative.org.nz/reports-and-media/reports/the-new-new-zealanders/?fbclid=IwAR0SvtTIIhMnEWxvwdYM9r7Zgc9xSTQJwwjCQclPStw3l-m7hQidapHooLw> (2020. február 12.)
- Illés-Molnár Márta 2009a. Anyanyelv és idegen nyelv között félúton. A magyar nyelv oktatása és a németországi magyar diaszpóra. *THL₂* 1–2: 58–65.
- Illés-Molnár Márta 2009b. Minden anyanyelv származási nyelv, de nem minden származási nyelv anyanyelv. *Anyanyelv-pedagógia* 3. <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=191> (2019. október 19.)
- Kontra Miklós 2010. *Hasznos nyelvészet*. Fórum Kisebbségkutató Intézet. Somorja.
- Lo Bianco, Joseph. – Wickert, Rosie (ed.) 2001. *Australian Policy Activism in Language and Literacy*. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED471603.pdf> (2020. január 20.)
- Nádor Orsolya 2007. Az anyanyelv-oktatás és az identitás megőrzésének lehetőségei a nyugati szórványban. *Nyelvünk és kultúránk* 149: 32–48.
- Office of Ethnic Affairs 2014. *Language and Integration in New Zealand*. <https://www.ethniccommunities.govt.nz/assets/Resources/7d40a0074e/LanguageandIntegrationinNZ.pdf> (2020. január 20.)
- Royal Society of New Zealand 2013. *Languages in Aotearoa New Zealand*. <https://royalsociety.org.nz/assets/Uploads/Languages-in-Aotearoa-New-Zealand.pdf> (2020. január 20.)
- Skutnabb-Kangas, Tove 1997. *Nyelv, oktatás és a kisebbségek*. Teleki László Alapítvány. Budapest.
- Spoonley, Paul – Bedford, Richard 2012. *Welcome to our world? Immigration and the reshaping of New Zealand*. Dunmore Publishing. Auckland.
- Szépe, György 2006. *Hasznos nyelvészet. Kísérlet munkásságom összefoglalására*. Budapest–Pécs
- Waite, Jeffrey 1992a. *Aotearoa: Speaking for Ourselves Part A: The Overview*. Learning Media. Wellington.
- Waite, Jeffrey 1992b. *Aotearoa: Speaking for Ourselves Part B: The Issues*. Wellington.
- Wood, Pushpa 2018. *Do we have Hindi teaching capability in New Zealand?* <http://www.indiannewslink.co.nz/do-we-have-hindi-teaching-capability-in-new-zealand/> (2020. február 12.)
- (1) Encyclopedia of New Zealand. <https://teara.govt.nz/en/hungarians> (2019. október 19.)

(2) NZ.Stat. <https://www.stats.govt.nz/> (2020. február 12.)

(3) New Zealand Human Rights Commission for the New Zealand Diversity Action Programme 2008. <https://teara.govt.nz/en/document/26683/diversity-action-programme> (2020. február 12.)

Vadász, Viola: Community development and knowledge transfer in the diaspora: The foundation of the Hungarian school and kindergarten in Auckland

Az írás szerzőjéről

Vadász Viola

doktorjelölt

Pécsi Tudományegyetem

Oktatás és Társadalom Neveléstudományi Doktori Iskola

viola.vadasz[kukac]gmail.com